

Ansökan om täktverksamhet, Gåsgruvan, Filipstads kommun

Mål M 5051-21

Ärendet

Länsstyrelsen har givits möjlighet att yttra sig över SMA Mineral Persberg AB (bolaget) ansökan om fortsatt tillstånd till täktverksamhet på fastigheterna Yngshyttan 1:337 i Filipstad kommun. Bolaget ansöker även om tillstånd till vattenverksamhet för markavvattning och bortledning av grundvatten samt dispens från artskyddsförordningen för arterna sångsvan, bred kärrtrollslända, purpurknipprot, nattviol, tvåblad, blåsippan och käppkrokmossa.

Länsstyrelsen lämnar följande synpunkter med anledning av bolagets ansökan.

Länsstyrelsens yrkande/inställning till ansökan

Länsstyrelsens anser att det i normalfallet är bättre med fortsatt verksamhet på redan befintliga täktverksamheter framför att exploatera tidigare ej exploaterade områden. Aktuellt ärende kräver dock att noggranna avvägningar görs mellan motstående intressen.

Området som verksamheten bedrivs på omfattas både av riksintresse för naturvård samt riksintresse för värdefulla ämnen och material. Då en fortsatt brytning av kalk kommer att innebära påtaglig skada på riksintresset för naturvård Yngen behöver en avvägning mellan riksintressena enligt 3 kap 10 § miljöbalken göras.

Länsstyrelsen vill betona vikten av att bolaget i ansökan genomlyser de faktorer ur ekologisk, social och samhällsekonomisk synpunkt som de olika riksintressena främjar långsiktigt och som möjliggör att det i prövningen kan göras en adekvat avvägning av de olika riksintressena.

I det fall tillstånd meddelas för fortsatt verksamhet på platsen yrkar länsstyrelsen på att ytterligare ekologisk kompensation för borttagande av Igeltjärn behöver utföras och att detta regleras i tillståndet.

I det fall tillstånd meddelas för täktverksamheten bedömer Länsstyrelsen att det finns ytterligare försiktighetsåtgärder som är möjliga att vidta för att minimera skadan på extremrikkärret -Igeltjärn. Länsstyrelsen yrkar att dessa försiktighetsåtgärder regleras i tillståndet för verksamheten.

Utredningen av föroreningsinnehållet i det länsvatten som avleds från brytområdet till Rävbacken visar att innehållet av uran överstiger gränsvärdena för maximal tillåten koncentration uran enligt Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter HVMFS 2019:25.

Vid närmaste nedströms belägna vattenförekomst Stampbacken överskrids årsmedelvärdet för koncentrationen uran.

Länsstyrelsen vill här erinra om att ett tillstånd enligt 5 kap 4 § miljöbalken inte får meddelas i det fall utsläpp från en verksamhet bedöms utgöra en risk för att möjligheten att uppnå den status eller potential som vattnet ska ha enligt en miljö kvalitetsnorm äventyras.

Grunder för Länsstyrelsens inställning

Motstående riksintressen

Gåsgruvan är i sin helhet placerad inom ”riksintresse naturvård Yngen”, som är angett som riksintresse för naturvården enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Den aktuella kalkbrytningen i Gåsgruvan omfattas av riksintresse för värdefulla ämnen och material enligt 3 kap 7 § miljöbalken.

Av ansökan framgår att en fortsatt brytning av kalk kommer medföra påtaglig skada på riksintresse för naturvård Yngen då Igeltjärn enligt ansökan kommer att behöva tömmas på vatten och det med Igeltjärn förknippade extremrikkärret därmed kommer att förstöras. Växtlokaler och våtmarker som är av särskilt intresse har utpekats som delområden i riksintresset. Igeltjärn är ett av dessa delområden tack vare sitt extremrikkärr vilket är ett av enbart två kända extremrikkärr i hela länet.

För områden med oförenliga riksintressen ska företräde ges för det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt enligt 3 kap 10 § miljöbalken. Enligt förarbetena till miljöbalken ska en avvägning göras där företräde ska ges det riksintresse som ur ekologisk, social och samhällsekonomisk synpunkt bedöms vara mest långsiktigt hållbar.

Länsstyrelsen bedömer att en fortsatt täktverksamhet med dess stora och irreversibla inverkan på extremrikkärret vid Igeltjärn innebär påtaglig skada på riksintresset för naturvård. Extremrikkärret vid Igeltjärn bedömdes ha ”mycket högt naturvärde” (Klass 1) i länets våtmarksinventering och tillhör en för länet mycket ovanlig naturtyp

som skulle gå förlorad vid fortsatt täktverksamhet.

Ett nytt verksamhetstillstånd innebär vidare att ytterligare områden inom riksintresset för naturvård kommer att ianspråkta för täktverksamhetens räkning. Bland annat avser bolaget att anordna nya upplagsområden på områden som tidigare inte nyttjats av bolaget i verksamheten.

Om täktverksamheten skulle upphöra kommer den regionalt unika miljön i området vara kvar. Det kan dock förutses att detta skulle få andra långsiktigt negativa konsekvenser ur social och samhällsekonomisk synpunkt. Gåsgruvan får anses ha stor betydelse för vissa verksamheter, tex pappersindustrin, på både lokal och regional nivå och en nedläggning av Gåsgruvan kan antas få negativa sociala konsekvenser för tätorten Persberg och Filipstads kommun.

På åtminstone kort sikt skulle en nedläggning av Gåsgruvan även ha negativa ekologiska konsekvenser då kalk från takten används för kalkning av sjöar runt om i Sverige för att motverka försurningens negativa inverkan på natur- och växtliv i vatten. Det är oklart om och hur snabbt denna kalk skulle kunna ersättas av alternativa produktionsplatser.

Att det finns ett behov i samhället av de produkter som bolaget producerar vid Gåsgruvan anser länsstyrelsen är oomtvistat.

Länsstyrelsen anser att det därför är viktigt att det i ansökan samt vid kommande förhandling finns en noggrann genomlysning av de faktorer som ska beaktas vid avvägningen mellan de oförenliga riksintressena så att det blir möjligt att göra en avvägning mellan riksintressena och vilket ändamål som får anses främja en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Ekologisk kompensation

Länsstyrelsen yrkar på fastställande av villkor om ekologisk kompensation för extremrikkärret som avses förstöras.

Länsstyrelsen bedömer att den kompensation som sökande enligt ansökan avser vidta inte kompenserar för habitatförstörelsen av extremrikkärret vid Igeltjärn med dess naturvärden. Kompensationen är enbart inriktad på de vattenmiljöer som försvinner. Då det är en för länet unik miljö som dessutom är en av grunderna till utpekande av riksintresse bör kompensationen vara inriktad på denna naturtyp. Exempel på kompensation är skydd av likartad natur som på något sätt är utsatt för hot eller åtgärder som höjer naturvärden någonstans. Inom ramen för ”Åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr” avser länsstyrelsen inventera rikkärr i länet under 2023. Efter detta kommer det finnas en tydligare bild av vilka behov av restaurerande åtgärder som föreligger och var kompensation skulle kunna fokuseras.

Vad gäller de av bolaget beskrivna kompensationsåtgärder för vattenmiljön omnämns korvsjöar i Bilaga D till ansökan men dessa återfinns inte i kartmaterialet. Här behövs en specificering av bolagets åtagande både vad avser åtagande vad gället yta och behov av skötsel. Att en öppen strandkant lämnas är inte samma sak som att den funktionen bibehålls över tid. Här behövs återigen en specificering av bolagets åtagande rörande yta och skötsel.

Kompensationsytor bör som minst motsvara storleksordningen på de ytor som kommer att förstöras vid en framtida täktverksamhet. För rikkärret kan ytterligare ytor behöva kompenseras då det är troligt att en försämring av naturvärdena kommer att ske.

Försiktighetsmått för extremrikkärr - Igeltjärn

I det fall tillstånd meddelas för verksamheten bedömer Länsstyrelsen att det finns ytterligare försiktighetsåtgärder som är möjliga att vidta för att minimera skadan på extremrikkärret. Notera att de försiktighetsmått som länsstyrelsen föreslår här ska ses som försiktighetsåtgärder i syfte att minimera skador på extremrikkärret, det handlar inte om kompensation för att kompensera för skador på extremrikkärret.

Det har tidigare utförts transplantation av käppkrokmossa till Gåstjärnen. Liknande åtgärder bör vara möjliga för bevarande av habitat från extremrikkärret. Söder om området finns exempelvis Malmbergstjärnen med ett rikkärr dit habitat möjligen skulle kunna flyttas. På detta sätt skulle den rika artsammansättningen vid Igeltjärn delvis kunna bevaras. Förutsättningarna vid Malmbergstjärnen behöver dock utredas innan slutligt villkor fastställs. Enligt länsstyrelsens inventering från 2013 föreligger problem med hydrologin vid Malmbergstjärnen då den kan vara för torr. Den avvattnas dels till Kotjärn och det är oklart om behov av hydrologiska åtgärder föreligger.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Utredningen av föroreningshalterna av det länsvatten som pumpas från verksamhetsområdet och som släpps ut i Rävbacken har visat att länsvattnet innehåller uran i halter som överskrider meddelade gränsvärden för uran i inlandsytvatten enligt Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter HVMFS 2019:25. Den naturliga bakgrundshalten av uran är hög i närområdet men trots avdrag för bakgrundshalten är halterna av uran i den närmaste vattenförekomsten Stampbacken förhöjd.

Enligt 5 kap 4 § miljöbalken får inte tillstånd beviljas i det fall en verksamhet bedöms äventyra möjligheten att uppnå en miljö kvalitetsnorm.

Enligt uppgifter i ansökan kommer ingen större skillnad ske mot dagens

situation vad gäller flödet av länsvatten som kommer att avledas till Rävbacken vid fortsatt drift i tälten.

Bolaget har i ansökan tagit fram en utredning om förekomstformer av uran i vatten från Gåsgruvan. Enligt utredningen förekommer uranet som släpps ut i Rävbacken från verksamheten i förekomster som enligt utredningen inte är lika toxiska som de förekomstformer som ligger till grund för framtagandet av SFÄ-värdena. Bolaget argumenterar därför för att miljörisken med nuvarande utsläpp av länsvatten till Rävbacken är låg trots överskridandet av årsmedelskoncentrationen i Stampbacken. Länsstyrelsen har inte möjlighet att bedöma om bolagets utredning av uran och dess förekomstformer innebär att miljörisken med nuvarande utsläpp av uran till Rävbacken och Stambäcken överskattas.

Artskydd

Angående förekommande fågelarter och oklarheter i det juridiska läget som sökanden påpekar i ansökan, hänvisar länsstyrelsen till den nya lydelsen i Artskyddsförordningen sedan 1 oktober 2022. För en fågelart som är rödlistad, finns upptagen i bilaga 1 till fågeldirektivet eller vars population minskat med ≥ 50 % sedan 1980 behöver det i det enskilda fallet göras en bedömning om en tillfredställande nivå kan upprätthållas. Länsstyrelsen vill även påpeka att begreppet störning i och med Mål C-441/17 av den 17 april 2018, kommissionen mot Polen även skulle kunna omfatta habitatsförstörning. För att undvika feltolkningar kan det vara lämpligt att bolaget uppdaterar bedömningen av påverkan på fågelarter och begrepp i enlighet med den nya lydelsen av Artskyddsförordningen. Exempelvis ska en bedömning av möjligheten att bibehålla eller återupprätta populationen på tillfredsställande nivå göras istället för en bedömning av artens gynnsamma bevarandestatus.

Länsstyrelsen påpekar att för de förekommande fridlysta växtarterna bör även M 11317-14 "Klinthagen" beaktas och ligga till grund för bedömning av om artskyddet aktualiseras samt behov av dispens föreligger. Vid verksamheter där syftet är ett annat än att ta bort eller skada fridlysta växter bör risk för påverkan på den skyddade artens bevarandestatus i området föreligga för att utlösa förbuden i 8 § samt 9 § artskyddsförordningen.

Vattenverksamhet

Enligt ansökan bedöms avledningen av länshållningsvatten att fortsätta på ungefär samma nivå som i dagsläget. Påverkan från denna kan därmed anses vara försumbar och acceptabel.

Större påverkan i sammanhanget kommer den planerade markavvattningen utgöra och särskild vikt bör i detta sammanhang läggas på naturvårdsfrågorna.

Vid markavvattningen kommer en tjärn (Igeltjärn) att försvinna och det därmed förknippade extremrikkärret torrläggas och tas bort. Tjärnar i motsvarande storlek finns det gott om i närområdet. De arter som bedöms påverkas är lake, bäckbukssimmare och bred kärrtrollslända. Bred kärrtrollslända är rödlistad på EU-nivå men inte i Sverige där statusen bedöms som gynnsam. Kända förekomster är spridda över länet och kanske är ett varmare klimat gynnsam för arten. Förlusten av en lokal kan i någon mån kompenseras via anlagda dammar/korvsjöar längs vattenvägen från Kotjärn till Rävbacken och bedöms inte vara ett hinder mot tillåtlighet.

Lake minskar i sjöar och vattendrag och på kusten, främst i mindre sjöar i södra Sverige. Orsakerna är inte klarlagda. Lake torde förekomma i många vatten i området som är mer lämpliga för arten. Vidare förekommer laken även på rinnsträckor och kan troligtvis etablera sig i de tillkommande fårorna om dessa anläggs med naturmiljön i åtanke. Bäckbukssimmaren är registrerad på ca 30 platser i landet varav 8 i Värmland. De skyddsåtgärder som föreslås kan möjligtvis vara tillräckliga för att populationen ska fortleva. Den befintliga bäcken uppströms Igeltjärn bör hållas våt så länge det går efter att vattnet leds om.

Notera att sällsyntheten hos mindre välundersökta organismgrupper som buksimmare kan bero på kunskapsbrist.

Helt avgörande för tillåtligheten är dock frågan om rikkärret och dess naturvärde samt vilket utfall en avvägning av riksintressena mynnar ut i.

Flodpärlmussla

Vid den senaste undersökningen av flodpärlmusselbeståndet i Stampbäcken konstaterades att en viss föryngring av beståndet kunde konstateras.

Bolagets utredning drar slutsatsen att den massdöd av flodpärlmusslan som har konstaterats för några år sedan mest troligt beror på en parasit som tidigare har knutits till sådana händelser. Länsstyrelsen delar bolagets uppfattning att den mest troliga orsaken till nedgången av flodpärlmussla i Stampbäcken är en parasit. Det går dock inte helt att utesluta att det kan finnas andra orsaker till att beståndet vid Stampbäcken har decimerats och i utredningen som bolaget har låtit utföra så har inte de förhöjda halterna av uran i Stampbäcken berörts.

Säkerhet

Länsstyrelsen anser att säkerhetens storlek för täkten bör beräknas enligt den praxis som gäller vid provning av bergtäkter i

miljöprövningsdelegationerna och som följer av Miljösamverkan Sveriges vägledning ”Ekonomiska säkerheter, handläggarsöd.” För efterbehandling av brytningsområdet är kostnaden 14 kr/m² och för övrigt verksamhetsområde 4 kr/m². Slutvärdet räknas upp med en inflationsökning om 2% per år under hela tillståndstiden + 2 år (30+2 år).

Säkerheten beräknas då enligt formeln ((brytområdets area (m²) x 14 kr + övriga ytor (m²) x 4 kr) x (1+0,02)³²).

Utifrån de uppgifter som angetts i ansökan om brytningsområdets respektive verksamhetsområdets storlek skulle säkerhetens storlek enligt länsstyrelsens beräkningar uppgå till 14 250 000 kronor. Beloppet har avrundats till närmaste tiotusental.

Övriga synpunkter

I MKB under rubrik 13.1 anger bolaget ”Områden med upplag av berg och jord där sådd med gräs planeras, kontrolleras inledningsvis en gång per år och när så konstaterats att växtligheten frodas kan intervallet ökas till en gång per år.”

Länsstyrelsen bedömer att det är olämpligt att så in gräs. Om områdena lämnas öppna för naturlig etablering av växtlighet ökar chansen att en naturvårdsintressant flora etablerar sig.

Förslag till villkor

I det fall tillstånd beviljas enligt ansökan anser länsstyrelsen att de villkor som föreslagits av bolaget i huvudsak kan godtas. Vi anser dock att följande ändringar och tillägg bör göras.

Länsstyrelsen anser att tankplatser för fordon och maskiner endast bör tillåtas på särskilt iordningsställda platser. Tankplatserna ska iordningsställas och utformas för att förhindra spridning av spill av olja och andra föroreningar. Ett villkor om detta bör därför föreskrivas vid ett medgivande om tillstånd.

I föreslaget villkor 21 anges att säkerheten ska godkännas av Länsstyrelsen i Värmlands län. Enligt 16 kap 3 § miljöbalken följer dock att en säkerhet ska godkännas av tillståndsmyndigheten och inte av tillsynsmyndigheten.

Länsstyrelsen yrkar på att bolaget behöver utföra dels kompensationsåtgärder för extremrikkärret-Igeltjärn samt vidta försiktighetsåtgärder i syfte att minimera skador på extremrikkärret vid en eventuellt fortsatt drift av täktverksamheten. För att optimera kompensationsåtgärderna respektive försiktighetsåtgärderna behöver dessa föregås av vissa undersökningar från bolagets sida. Länsstyrelsen anser därför att dessa frågor kan behöva regleras som

prövotidsutredningar där bolaget inom en viss tid får utreda och till domstolen redovisa vilka kompensationsåtgärder respektive försiktighetsåtgärder som är lämpligast att vidta.

Länsstyrelsen avser att återkomma med mer exakta formuleringar av villkor och prövotidsutredningar inför kommande förhandling.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av avdelningschef Annika Nilsson med miljöhandläggare Rikard Ulander som föredragande. I den slutliga handläggningen har också Nina Rees, Naturvårdshandläggare, Patrik Stenroth, Vattenhandläggare och Mats Bergström, tillförordnad enhetschef medverkat.